

РАЗВОЈ МИШЉЕЊА

Аурел Божин

РАЗВОЈ МИШЉЕЊА – промене и стабилности током времена (с узрастом) у → **мишљењу**. Имајући у виду да мишљење представља планско „унутрашње пробно деловање“ (Фројд), које може постати свој сопствени предмет (саморефлексија), да би човек могао да мисли, треба да се, по Д. Дернеру: 1) развија → **памћење**; 2) јасно раздваја унутрашње (интрапсихичко) од спољашњег; 3) развија систем управљања или инстанца која оперише схемама памћења и садржи, између осталог, елементарне операције као што су поређење, сређивање, апстраховање, уопштавање, → **класификација** итд.; 4) у оквиру те инстанце развија подсистем који ће, што је могуће потпуније, бележити („протоколисати“) ток мисаоне активности (као основу за саморефлексију). Примера ради, у → **Пијажеовој теорији** такве инстанце би пре свега биле логичко-математичке структуре (о којима он говори у својој „стандардној“ теорији). – Према Пијажеу, током периода сензомоторне интелигенције (приближно прве две године живота) не може се говорити о мишљењу у правом смислу те речи јер су на том узрасту мишљење и спољашња акција једно те исто, а не две посебне, различите активности. Зато је мишљење на томе узрасту отежано, споро, одвија се сукцесивно и односи се само на оно што је тренутно присутно у непосредном окружењу: → **дете** може да размишља само о једном предмету и своје мисли не може да комбинује „ментално“. Око 8. месеца долази до првих јасних манифестација стицања „перманентности објекта“, с тим што се о потпуном овладавању овом „базичном јединицом свих каснијих когнитивних конструкција“ (О. Уде) не може говорити до око 12. месеца. Последња фаза овог периода (18–24. месеца) обележена је прелазом ка симболичком мишљењу или мишљењу помоћу менталних представа: акције над објектима почињу да се интериоризују, тј. координација сензомоторних схема почиње да се одвија на унутрашњем плану. Међутим, та интериоризација још није потпуна – дете се још служи моторним симболима да би представило објекте и своје акције над њима. Мада Пијаже сматра да симболичка функција настаје независно од говора, *р. м.* (пре свега система управљања мишљењем у поменутом смислу) у тесној је вези с → **развојем говора**: пре појаве говора, сензомоторне схеме могу

покретати само одређене спољашње ситуације, или до тога може доћи путем асоцијативних веза; с појавом говора ту функцију све више преузимају речи. Током потпериода функционалног припремања операција или преоперационих представа (такође: стадијума преоперационог мишљења, од 2. до 7-8. године) елаборише се симболичка функција и интегрише с постигнућима у развоју говора, тј. дете почиње да мисли помоћу језичких симбола, речи. Мишљење детета овог узраста се у потпуности заснива на функцији представљања, али, услед недовољне организованости одговарајућих интернализованих схема, његов говор и мишљење су егоцентрични; оно није у стању да увиди неке противречности, што се очитује у тумачењу природних појава (→ **дечја слика света**). Расуђивање детета овог узраста је „трансдуктивно“ (нешто између индукције и дедукције, јер дете иде од посебног ка посебном, а не од посебног ка општем, или обрнуто). С тим у вези, дете овог узраста не користи праве појмове, већ претпојмове или „преконцепте“, с карактеристичним стапањем појединачног и заједничког, бркањем дела и целине, односно субјективног и објективног (претпојмови „остају на пола пута између општости појмова и индивидуалности елемената“). → **Егоцентризам** деце овог узраста долази до изражаја, између осталог, у њиховој немогућности да реше извесне задатке услед неспособности да се ослободе утицаја неких посебних (перцептивних) карактеристика задатака, центрираности мишљења на неку посебну карактеристику проблемске ситуације. Због тога код њих не може доћи до схематске реорганизације, која значи решење тих задатака, а децентрација мишљења представља пресудан корак у даљем интелектуалном развоју. То се дешава око 7-8. године и значи прелазак с преоперационог на операционо мишљење, које је много боље организовано, флексибилније, систематичније, логичније. Дете млађег школског узраста у стању је да истовремено обраћа пажњу на неколико димензија или аспеката проблема, да узима у обзир већи број информација о датој ситуацији, као и да све то когнитивно обрађује. Поврх тога, као што се види из задатака → **конзервације**, оно је сада способно да се усредсређује на промене, да створи себи извесну представу о променама (трансформацијама), и да о томе расуђује. На овом узрасту, логичко-математичком синтезом класификације и → **серијације** дете конструише појам броја. Међутим, наведене операције и операционе структуре су конкретне, са њима је мишљење детета везано за познате ситуације и садржаје. Због тога оно ниво операционог мишљења досеже најпре у односу на предмете и садржаје који су саставни део његовог свакодневног искуства, да би затим, постепено, дошло до хоризонталног померања, тј. могућности решавања задатака који су „емпиријски тежи“. У периоду формалних операција или формалног мишљења (од 11-12. до 14-15. године) старије дете или адолесцент се приликом мишљења умногоме служи формалном логиком. За то мишљење карактеристична је коначна равнотежа између асимилације и акомодације, која се, према Пијажеовој „стандардној“ теорији, успостављала поступно, током целокупног интелектуалног развоја. Осим Пијажеа, значајан допринос проучавању *p. m.* дали су Л. С. Виготски (→ **теорије когнитивног развоја**, → **когнитивни развој**), Џ. С. Брунер (→ **модел репрезентације**), Р. Сиглер и многи други. Новија истраживања *p. m.*, укључујући и она у којима се користе нове технике испитивања можданих функција, доводе у питање неке од Пијажеових налаза и тумачења, мада има и оних који сматрају да се неки

од тих резултата могу тумачити и на начин с којим би се вероватно сложио и Пијаже. Примера ради, у случају појма броја, К. Вејн сматра да њена истраживања указују да и бебе од 4-5 месеци без тешкоћа могу да изврше сабирање $1+1=2$ и одузимање $2-1=1$, тј. да имају урођену способност вршења елементарних математичких операција. Док неки подржавају закључке Вејнове, Т. Сајмон, чије мишљење деле и многи други психолози, сматра да се може дати „ненумеричко“ објашњење резултата њених истраживања, које не укључује постојање правих нумеричких способности код беба. У сваком случају, реч је о веома динамичном подручју истраживања у савременој → **развијној психологији**, које обухвата, између осталог, истраживања проблема категоризације или класификације, логичког расуђивања, решавања проблема и → **интуитивну психологију**.

Лит.: D. Dorner, "Entwicklung des Denkens", in: *Angewandte Entwicklungspsychologie des Kindes- und Jugendalters* (2. Aufl.), Hrsg. H. Hetzer – E. Todt – I. Seiffge-Krenke – R. Arbing, 1990; O. Houde, *La psychologie de l'enfant*, 2004; R. S. Siegler, *Children's Thinking* (3rd ed.), 1998; T. Simon, "Reconceptualizing the origins of number knowledge: A non-numerical account", *Cognitive Development*, 1997; *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development* (2nd ed.), ed. U. Goswami, 2011; K. Wynn, "Addition and subtraction by human infants", *Nature*, 1992.